

DEVELOPMENT OF INTERNET CULTURES IN THE EPOCH OF INFORMATION TECHNOLOGIES

Kh.I. Eshonkulov¹*Abstract*

The article provides information on the development of the culture of the Internet in the era of information technology.

Keywords: network, internet, protocol, website, cryptography.

Интернет-маданият (инглиз тилида **Internet culture**) - бу интернет орқали фойдаланувчиларнинг мулоқот, ахборот олиш ва узатиш маданиятидир. Интернет-маданият (интернет фойдаланувчиларининг кибермаданияти) деганда, шунингдек, ижтимоий онгга салбий таъсир этувчи, жумладан, амалдаги давлат тузумига қарши қаратилган, диний-экстремистик, террористик ва бошқа мазмундаги ахборотларни тарқатувчи сайтлардан фойдаланилишнинг онгли равишда чекланилиши тушунилади. Таъкидлаб ўтиш жоизки, бугунги кунда интернет оламида кенг учраётган “кибержиноятчилик”, “киберфирибгарлик”лар жиноятчилар ва жабрдийдаларнинг интернет-маданият меъёрларига риоя қилмаслиги оқибатида юзага келмоқда.

Интернет ва ижтимоий-тармоқлар орқали фойдаланувчиларнинг исталган (текширилмаган) ахборотларни алмашиши ҳамда бир-бирлари билан ўта эркин (филтрланмаган) тарзда мулоқотда бўлиши “интернет-маданият” ва унга риоя этиш муаммосининг келиб чиқишига сабаб бўлди.

Интернет тармоқлараро ахборот алмашувини таъминловчи магистралдир. Унинг ёрдамида дунё билимлар манбаига кириш, қисқа вақт ичида кўплаб малумотларни йиғиш, ишлаб чиқаришни ва унинг техник воситаларини масофадан туриб бошқариш мумкин. Шу билан бир қаторда, Интернетнинг ушбу имкониятларидан фойдаланиб, тармоқдаги бегона компьютерларни бошқариш, уларнинг маълумотлар базасига кириш, нусха кўчириш, ғаразли мақсадда турли хил вируслар тарқатиш каби ноқонуний ишларни ҳам амалга ошириш мумкин. Интернетда мавжуд бўлган ушбу хавф, ахборот хавфсизлиги муаммолари бевосита тармоқнинг хусусиятларидан келиб чиқади.

Ихтиёрий тармоқ хизматини ўзаро келишилган қоида («протокол») асосида ишловчи жуфтлик «сервер» ва «мижоз» дастурий таъминоти бажаради. Ушбу протоколлар миқёсида ҳам «сервер», ҳам «мижоз» дастурлари рухсат этилган амалларни (операцияларни) бажариш воситаларига, масалан, **http протоколи**даги форматлаш буйруқлари, **Web-саҳифалар**да жойлаштирилган товуш, видеоанимациялар ва ҳар хил актив объектлар кўринишидаги микродастурларга эга. Худди шундай рухсат этилган операциялар, актив объектлардан фойдаланиб Интернетда баъзи бир ноқонуний ҳаракатларни амалга ошириш, тармоқдаги компьютерларга ва маълумотлар базасига кириш ҳамда уларга таҳдид қилиш мумкин бўлади.

Интернет фойдаланувчиси, ушбу хавфларнинг олдини олиш учун, қуйидаги техник ечим ва ташкилий ишларни амалга ошириши зарур:

1. Шахсий компьютерга ва маҳаллий компьютер тармоғига ҳамда унда мавжуд бўлган ахборот ресурсларига ташқаридан Интернет орқали киришни чекловчи ва ушбу жараёни назорат қилиш имконини берувчи техник ва дастурий усуллардан фойдаланиш.

2. Тармоқдаги ахборот мулоқот иштирокчилари ва улар узатаётган маълумотларнинг асл нусхасига мослигини текшириш.

¹Эшонкулов Хаким Илхомович - преподаватель, кафедра информационных технологий, Бухарский государственный университет, Узбекистан.

3. Маълумотларни узатиш ва қабул қилишда криптография усулларидадан фойдаланиш.

4. Вирусларга қарши назоратчи ва даволовчи дастурлардан фойдаланиш.

5. Шахсий компьютер ва маҳаллий компьютер тармоғига бегона шахсларни қўймаслик ва уларда мавжуд бўлган маълумотлардан нусха олиш имкониятларини чекловчи ташкилий ишларни амалга ошириш.

Бундан ташқари, ахборот хавфсизлигини таъминлаш борасида Интернет фойдаланувчилари орасида ўматилмаган тартиб-қоидалар мавжуд:

Ҳеч қачон ҳеч кимга Интернетдаги ўз номингиз ва паролингизни айтманг; Ҳеч қачон ҳеч кимга ўзингиз ва оила аъзоларингиз ҳақидаги шахсий ҳамда ишхонангизга оид маълумотларни (исми шарифингиз, уй адресингиз, банкдаги ҳисоб рақамингиз, иш жойингиз ва унинг ходимлари ҳақидаги маълумотларни ва ҳ.к) Интернет орқали юборманг; Электрон адресингиздан (*E-mail*) мақсадли фойдаланинг. Интернет орқали дастурлар алмашманг; Интернетда тарқатиётган дуч келган дастурлардан фойдаланманг; Дастурларни фақат ишончли, эгаси маиум боиган серверлардан кўчириш;

Электрон почта орқали юборилган «актив объект»лар ва дастурларни ишлатманг; ЭХЭ кўшимчали ўз-ўзидан очилувчи, сизга номалум архив ҳолидаги материалларни очманг; Электрон почта хизматидан фойдаланаётганингизда маълумотларни шифрлаш зарур, яъни криптография усулларидадан фойдаланинг; Эгаси сиз учун номаълум бўлган хатларни очманг; Эгаси маълум бўлган ва унинг сифатига кафолат берувчи антивимс дастурларидан фойдаланинг ва уларни мунтазам янгилаб боринг;

Интернетда мавжуд боиган ахборот ресурслари ва дастурлардан уламинг муаллифлари рухсатисиз фойдаланманг; Тармоқдаги бегона компьютер ва серверларнинг IP адресларини аниқлаш ва шу орқали рухсат етилмаган серверлар ҳамда ахборот ресурсларига кириш, нусха кўчириш, вируслар тарқатиш каби ноқонуний дастурлаштириш ишлари билан шуғулланманг, бу жиноятдир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ганиев С.К., Каримов М.М., Ташев К.А. Ахборот хавфсизлиги. Ахборот-коммуникацион тизимлар хавфсизлиги. Ўқув қўлланма. Т., “Алоқачи” 2008.

© Kh.I. Eshonkulov, 2018